

Velika istočna kriza i Berlinski kongres

Leko, Stjepan

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:892294>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Pedagogija-povijest

Stjepan Leko

Velika istočna kriza i Berlinski kongres

Diplomski rad

Mentor- doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2019.god.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Odsjek za povijest
Diplomski studij pedagogije i povijesti

Stjepan Leko

Velika istočna kriza i Berlinski kongres

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, znanstveno polje povijest,
znanstvena grana Hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: doc.dr.sc. Zlatko Đukić

Osijek, 2019.god.

Prilog: Izjava o akademskoj čestitosti i o suglasnosti za javno objavljivanje

Obveza je studenta da donju Izjavu vlastoručno potpiše i umetne kao treću stranicu završnog odnosno diplomskog rada.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum

5.10.2019.

Stjepan Leko, 0122217376
ime i prezime studenta, JMBAG

Sažetak

Ovaj rad prikazuje i bavi se pitanjem Osmanskog Carstva u 19. stoljeću kao oslabljene i zaostale države za drugim europskim silama te europskim silama i njihovom potrebom za kontrolom nad teritorijem Osmanskog Carstva. U radu se prikazuju krize s kojima se Osmansko Carstvo suočilo tijekom 19. stoljeća kako bi se bolje moglo razumjeti kako je došlo do Velike istočne krize i Berlinskog kongresa koji su središnji pojmovi koje treba objasniti. Objašnjavanjem događanja i odnosa europskih sila prema Osmanskom Carstvu tijekom 19. stoljeća prikazan je uzročno-posljedični slijed koji će dovesti do najveće krize u Osmanskom Carstvu u 19. stoljeću, a to je bila Velika istočna kriza. Ta kriza umalo je odvela cijeli europski kontinent u rat i smatram da je zato vrlo važna za objasniti. Isto tako, kada se spominje Velika istočna kriza, ono što ju je završilo bio je Berlinski kongres te se tijekom njegova zasjedanja i njegove odredbe i posljedice detaljno objašnjavaju u ovome radu. Prividno uspostavljena ravnoteža na Berlinskom kongresu samo je privremeno ugasila iskre na Balkanu budući da su pitanja Makedonije i Rumelije ostala neriješena. Austro-Ugarska okupacija Bosne i Hercegovine dovela je do njene prisutnosti na Balkanu koja se kosila sa interesima Srbije prema Bosni i Hercegovini, a upravo ovaj sukob će se nastaviti protezati i u 20. stoljeće, a u konačnici će kulminirati atentatom mladosrpske organizacije Mlada Bosna na austro-ugarskog prijestolonasljednika Franju Ferdinanda u Sarajevu 28. lipnja 1914. godine koji će odvesti svijet u I. svjetski rat.

Ključne riječi: Osmansko Carstvo, kriza, Berlinski kongres, europske sile, Bolesnik na Bosporu

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Osmansko carstvo početkom 19. Stoljeća.....	2
2.1. Napoleonov pohod na Egipat	2
2.2. Srpsko pitanje unutar Osmanskog carstva.....	2
2.3. Grčki pokret za neovisnošću.....	6
3. Istočna kriza i Krimski rat.....	9
3.1. Vojna reforma Mahmuda II.	9
3.2. Egipatsko-Osmanski ratovi.....	10
3.3. Tanzimat	12
3.4. Krimski rat.....	14
4. Odnosi između europskih sila nakon Pariškog mira 1856.godine	18
5. Pokreti za nezavisnost na Balkanu	20
5.1. Istočno pitanje.....	20
5.2. Događaji koji su doveli do Velike istočne krize.....	21
6. Velika istočna kriza.....	23
6.1. Ustanak u Hercegovini	23
6.2. Bugarski ustanak i srpska objava rata Osmanskom carstvu	24
6.3. Ruski ulazak u rat	25
7. Mir u San Stefanu i Berlinski kongres	27
8. Zaključak.....	30
Literatura	31

1. Uvod

Nekada moćno Osmansko carstvo nakon poraza u Velikom Bečkom ratu 1683.-1699. godine u potpunosti je izbačeno iz Ugarske, Hrvatske i Vojvodine. Nova rastuća sila na tom području, Austrija pod presjedanjem dinastije Habsburg uspjela je u potpunosti poraziti osmansku vojnu silu koja je došla pod Beč i opsjela ga 1683. godine. Munjevitke pobjede koje su ostvarene prisilile su Osmansko carstvo na potpisivanje mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine. Austrijanci se nisu zaustavili i u novome ratu su porazili Osmanlije oduzevši im teritorije u Srbiji i Beograd Požarevačkim mirom 1718. godine. Iako će kasnije te teritorije Osmanlije povratiti pobjedom u ratu nad Austrijom i Beogradskim mirom 1739. godine, budućnost nije bila bajna jer se na obzoru pojavljivala nova sila koja je bila zainteresirana za teritorije Osmanskog carstva, a to je bila Rusija. Rusko širenje na jug u drugoj polovici 18. stoljeća dovesti će do konflikta sa Osmanlijama u kojem će Osmanlije izvući deblji kraj i mirom u Kučuk Kajnardži 1774. godine Rusija će steći velike teritorijalne dobitke na račun Osmanskog carstva. Postati će jasno da oslabljelo Osmansko carstvo koje je bilo nesklono reformama će postati prepreka zahuktalim i znatno modernijim europskim silama sklonima teritorijalnoj ekspanziji. Takve su bile Rusija i Austrija koje će svoje ekspanzionističke težnje najbolje pokazati u tri podjele Poljske kojima su ju u potpunosti izbrisali sa europske mape toga vremena. Ipak, Osmansko carstvo bilo je mnogo veće i značajnije od Poljske, tako da nije moglo biti samo tako podijeljeno, a zbog kontrole strateški važnih tjesnaca Bospora i Dardanela, izazvalo je pažnju i drugih europskih sila u 19. stoljeću koje će se aktivno uključiti u njegove unutarnje poslove nastojeći ostvariti svoje interese.

2. Osmansko carstvo početkom 19. Stoljeća

2.1. Napoleonov pohod na Egipat

Glavni osmanski neprijatelji tijekom 17. i 18. stoljeća bili su Habsburška monarhija i Rusko carstvo. Osmansko carstvo krajem 18. stoljeća je usmjereno na njih i na svoj nesiguran unutrašnji položaj. Zbog takve situacije, veliko iznenađenje je predstavljao pohod 1798. godine francuskog generala Napoleona Bonapartea na Egipat koji je priznavao vrhovnu vlast osmanskog sultana. Napoleon nije imao teritorijalne pretenzije prema Osmanskom carstvu, već je njegov pohod na Egipat bio usmjeren protiv Velike Britanije. On je smatrao kako je zauzeće Egipta važno za prekid britanskih trgovačkih puteva prema Indiji, a isto tako je htio i zatvoriti Rusiji izlaz na Sredozemlje. Ipak, Osmansko carstvo unatoč gotovo trostoljetnim dobrim odnosima s Francuskom to je shvatilo kao objavu rata te je sklopilo obrambeni savez s Velikom Britanijom.¹

U takvoj situaciji i pritisnut mogućom objavom rata od strane koalicije europskih sila, Napoleon se povlači iz Egipta, a 1803. godine i britanska vojska napušta Egipat na temelju mirovnog ugovora Velike Britanije i Francuske. Oslobođeno pritiska europskih sila, Osmansko carstvo je pokušalo čvršće vezati Egipat uz sebe, no mamelučki emiri su također pokušavali obnoviti svoju nekadašnju poziciju. Zbog ovih razlika, 1804. i 1805. godine u Egiptu izbija široki narodni pokret usmjeren protiv povećanih osmanskih poreza u Egiptu. Osmanski valija u Egiptu je zbačen, a za njegova nasljednika izabran je Mehmet Ali, zapovjednik albanskog odreda, u Egiptu zvan Muhammed Ali. I u drugim dijelovima Osmanskog carstva izbijaju pobune, pa su Osmanlije izgubili veći dio Arapskog poluotoka od vahabitskog pokreta, uključujući i svete gradove islama Meku i Medinu.²

2.2. Srpsko pitanje unutar Osmanskog carstva

Na Balkanu su Srbi bili prvi koji su iskazali nezadovoljstvo. Razlozi za to nisu bili vezani samo za nacionalizam, već je okidač za srpski ustanak bila i okrutna samovoljna vladavina janjičara koji su iskorištavali i teško ugnjetavali lokalno srpsko stanovništvo. Na čelu ustanka je bio Đorđe Petrović, nazvan Karađorđe. 1804. godine započinje ustanak i Srbi proglašavaju da se ne bune protiv vlasti sultana već protiv janjičara te da su vjerni sultanu.

¹Biagini, A., *Povijest moderne Turske*, Srednja Europa, Zagreb, 2012., str. 22.

²Matuz, J., *Osmansko carstvo*, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str.131.

Porta se nije umiješala u samu borbu, ali ju je gledala s nepovjerenjem. Na početku ustanka Srbi zauzimaju Rudnik i Valjevo, opsjedaju Šabac, Beograd, Smederevo i Požarevac. Svi navedeni gradovi se sporazumijevaju sa Srbima i protjeruju nasilne Turke, osim Beograda. Srbi su planirali ustanak proširiti i uključiti i tražiti pomoć od europskih sila, pravivši od unutrašnjeg osmanskog spora europsko pitanje. Austriji nije bilo u interesu za vrijeme Napoleonovih vojnih pohoda, da se u njenom susjedstvu prekrajaju granice i da u njenom susjedstvu nastaje nova kršćanska država koja bi onemogućila njeno daljnje širenje. Zbog toga se zauzela da se stanje popravi i povod za nemire nestane poslavši svoje poslanike u Istanbul. ³

Porta je zbog toga odlučila ugušiti ustanak te je poslala vojsku u ljeto 1804. godine. Za to vrijeme janjičarske dahije pobjegle su iz Beograda, no Srbi su ih sustigli i pobili. Budući da odgovor na svoje tražene zahtjeve od Porte nije pristizao Srbima, a Austrija je odbila sudjelovati u ustanku na srpskoj strani, Srbija se odlučuje obratiti za pomoć Rusiji moleći ju za pomoć oružjem, municijom, vojskom i novcem. Srpski ustanici su tražili Rusiju i da potpomognu njenu autonomiju unutar Osmanskog carstva pod ruskom zaštitom, kao što su učinili i za Jonske otoke.⁴

U to doba provodila je Rusija politiku zaštite Osmanskog carstva. Ruski car je očekivao napad ojačale Francuske pod Napoleonom na Osmansko carstvo iz južne Italije te je postojala mogućnost da Francuska iskoristi srpski ustanak za širenje svog utjecaja što nije odgovaralo Rusiji. Porta je poslala vojsku i kod Ivankovca blizu Ćuprije 18. kolovoza 1805. godine došlo je do borbe sa Srbima u kojoj je osmanska vojska pretrpjela teški poraz. Srpski emisari poslani brodovima u Petrograd su presretnuti kod Istanbula i oni ne dolaze do ruskog cara, no i dalje su nastavili slati molbe u Istanbul tražeći za rješenje srpskog nacionalnog pitanja posredovanjem Austrije i Rusije. Ruske i austrijske zahtjeve, Porta je i dalje odbacivala pa su se borbe nastavile i osmanska vojska je pretrpjela nove poraze kod Mišara u kolovozu 1806. godine i iste godine kod Deligrada. ⁵

Porta je nastavila biti nepovjerljiva i prema francuskim ambicijama. Požunskim mirom 1805. godine Napoleon je uzeo Austriji područja bivše Mletačke republike, kao i Istru i Dalmaciju te je na taj način postao susjed Osmanskom carstvu. Napoleon se obratio Osmanskom carstvu za pomoć u zajedničkoj akciji protiv Rusije te je Porta počela sve više naginjati prema Francuskoj,

³Popović, V., *Istočno pitanje- Istorijski pregled borbe oko opstanka Osmanlijske carevine u Levantu i na Balkanu*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1965., str.115-116.

⁴Popović, V., Isto, str. 117.

⁵Popović, V., Isto, str. 118.

a udaljavati se od Velike Britanije i Rusije. Osmanski autonomni teritoriji pod ruskom zaštitom, kao što su Jonski otoci su došli u neposrednu opasnost, pa je započelo gomilanje ruske vojske na turskim granicama. Zbog srpskog ustanka i njegova vojna uspjeha, Porta je bila u sve većem strahu da i druge kršćanske pokrajine, poglavito Vlaška i Moldavije ne započnu sa ustankom. Napoleon je poslao svoje ambasadore s ciljem da uvjere Osmansko carstvo s ciljem da uvjere Portu da potpuno pređu na njegovu stranu te je Francuska zauzela stajalište da se srpski ustanak treba riješiti mirnim putem. Hatišerifom iz 1802. godine Rusija je dobila pravo da na 7 godina bira knezove Vlaške i Moldavije, no Francuska je uspjela uvjeriti Portu da zbací odabrane knezove. Ruski odgovor na takav postupak bilo je vojno zaposjedanje Vlaške i Moldavije te je Osmansko carstvo objavilo rat Rusiji.⁶

Srpski ustanak je i dalje trajao te je do kraja 1807. godine, vojska srpskih ustanika kontrolirala cijeli Beogradski pašaluk. Napoleon je postigao svoj vojni cilj i vezao dio ruske vojske na jugu protiv Osmanlija te je nastavio sa svojim vojnim i teritorijalnim širenjem osvajajući Austriju i Prusku i tako došavši na rusku granicu. Sklapanjem Tilzitskog mira 1807. godine Rusija i Francuska su sklopili tajni obrambeni savez protiv Velike Britanije, no taj ugovor nije bio iskren niti dugotrajan budući da su i Francuska i Rusija imali oprečne interese. Rusija je htjela uništenje Osmanskog carstva i izlaz na morske prolaze Bospor i Dardanele, a Francuska nije htjela ni čuti za takvo što. Ipak, Rusija i Osmansko carstvo su okončale vojni sukob te je Rusija uz veliko francusko protivljenje aneksirala Vlašku i Moldaviju. Srpsko pitanje ovim ugovorima nije obuhvaćeno, no rusko-tursko primirje koje je trajalo od 1807.-1809. godine je utjecalo i na srpsko ratište budući da je u tim godinama i tamo vladalo primirje.⁷

Porta je pokušavala pregovarati sa Srbijom obećavajući joj razne povlastice, ali svaki put su mirovni pregovori propadali, a Srbija je sve više potpadala pod ruski utjecaj. Takav razvoj događaja, nije se sviđao Austriji koja je zabranila izvoz oružja i municije u Srbiju. Srpski ustanici su se našli u velikim problemima te je Karađorđe odlučio ponuditi protektorat nad Srbijom kao i određene gradove. Napoleon koji je nakon pobjede i zaposjedanja Austrije počeo s njom gajiti prijateljske odnose, direktno je utjecao na odluku Austrije da takvu ponudu odbiju kako ne bi počeli prerani rat sa Rusijom. 1809. godine nakon isteka dvogodišnjeg mira ponovno započinje rat između Rusije i Osmanskog carstva te Porta počinje jako pritiskati srpske ustanike koje od teškog poraza i propadanja ustanka spašava ruska vojska. Zbog navedenih suprotnosti u aspiracijama između Rusije i Francuske te ruskog pasivnog držanja i nepomaganja Francuskoj u

⁶Popović, V., Isto., str. 120.

⁷Treaties of Tilsit- <https://www.britannica.com/topic/Treaties-of-Tilsit> (15.8.2019.)

kontinentalnoj blokadi Velike Britanije bilo je jasno da je rusko-francuski rat neizbježan. Zbog toga je Rusija sklopila sa Osmanskim carstvom 28. svibnja 1812. godine Bukureštanski mir kojim je dobila Besarabiju s Prutom i dunavskim rukavcem Kilijom kao granicom. Rusija se morala povući iz Vlaške i Moldavije koje su ostale turske vazalne zemlje. Srbiji je obećana veća autonomija, ali je osmanska vojska mogla ponovno zaposjesti srpske gradove koji su osvojeni u srpskom ustanku od strane srpske ustaničke vojske.⁸

Srpska ustanička vojska nije priznala odredbe Bukureštanskog mira vezane za Srbiju te iskoristivši zauzetost Rusije i ostalih europskih sila u ratu protiv Napoleona, velika osmanska vojska provaljuje u Srbiju i iskorištava nesložnost srpskih ustanika kako bi ugušila ustanak. Velik broj ustanika bježi u Austriju, a sami Karađorđe nakon Austrije bježi u Rusiju. Turske represalije iako nisu u početku bile velike, nakon poraza Napoleona u bitci kod Leipziga se povećavaju i Turci počinju paliti sela, ubijati ljude i vršiti odmazde nad ustanicima. Nakon velikih pobjeda Rusije nad Napoleonom, Srbi su se toliko ohrabрили da su poslali ponudu caru Aleksandru I, da se Srbija pripoji Rusiji ili da postane ruski protektorat kao Vlaška i Moldavija. Zbog toga 23. travnja 1815. godine izbija drugi srpski ustanak pod vodstvom Miloša Obrenovića.⁹

Ustaniци su brzo zaposjeli Valjevo, Požarevac i Mačvu, te je Porta bila primorana okupiti vojsku iz Bosne koju je poslala na ustanike. U to vrijeme, Napoleon je doživio konačan poraz u bitci kod Waterlooa te je Rusija uživala ogroman ugled te je mogla diktirati vojne uvjete te su energično reagirali na pokušaje gušenja drugog srpskog ustanka počevši s gomilanjem vojske na rusko-osmanskoj granici. To je primoralo Portu na sklapanje mira sa Srbijom, koji je sklopio Miloš usmeno sa Huršid-pašom. Srbija je dobila samoupravu i Miloš Obrenović je izabran za srpskog kneza, no u srpskim gradovima i dalje su bili prisutni osmanski vojni garnizoni te Srbija nije mogla sama odlučivati o ničemu. Osmansko carstvo nije planiralo sklopiti mir u odredbama Bukureštanskog mira iz 1812. godine, pa je Rusija uskočila na srpsku stranu i energično se u Istanbulu zalagala za znatno veće proširenje srpske autonomije. Zbog straha od Rusije, Osmansko carstvo je prihvatilo neke odredbe Bukureštanskog ugovora, no nije omogućilo Srbiji nasljedno pravo kojim bi ona postala kneževina. Ipak, srpski ustanci dovesti će do brojnih pokreta diljem Balkanskog poluotoka, a nakon Srbije sljedeći su ustali Grci.¹⁰

⁸Skupina autora (1), *Povijest 14- Industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848.-1871.)*, Europapress holding, Zagreb, 2008., str. 484.

⁹Matuz, J., Isto, str.133.

¹⁰Biagini, A., Isto, str. 22.

2.3. Grčki pokret za neovisnošću

Ni grčko stanovništvo Osmanskog carstva nije moglo ostati nezahvaćeno nacionalističkim težnjama. Jedan mali dio grčkog naroda na Jonskim otocima osjetio je slobodniji život pod Francuskom do 1797., zatim kao Republika Sedam otoka od 1800. pod Osmanlijama, ali pod ruskom zaštitom pa zatim opet pod Francuskom do 1814. godine da bi u konačnici nad Jonskim otocima Velika Britanija preuzela protektorat od 1815. godine.¹¹ Na čelu borbe za nezavisnost bio je tajni savez grčkih intelektualaca osnovan 1814. godine u Odesi, tzv. heterijafilika (grčki:hetairia ton philikon, tj. društvo prijatelja).¹² Ta organizacija bila je obuhvaćala Grke po Vlaškoj, Moldaviji i brzo se raširila po ostalim turskim provincijama. Na čelu je bio Aleksandar Ipsilanti koji je podigao ustanak u Moldaviji s jednom četom pod ruskom garancijom.¹³

Ipak, grčke težnje za neovisnošću nisu bile lišene stranih sila budući da je Rusija bila zastupljena svojim generalnim konzulatom na cikladskom otoku Mikonosu. Na taj način Rusija je pokušavala pridobiti utjecaj među Grcima, a simpatije među Grcima je pokušala pridobiti i osnivanjem vojne škole u Petrogradu. Nacionalizam u Grčkoj svoje korijene je vukao i iz utjecaja ideja Francuske revolucije te liberalnih načela koja su prodirala iz Velike Britanije.¹⁴

U Grčkoj je potkraj 18. stoljeća došlo do velikog procvata budući da je postala središtem velikog dijela trgovine između istočnog Sredozemlja i Središnje Europe. Veliki dio Grka tada je bio još zadovoljniji osmanskom vlašću, no pojedini bogati grčki trgovci počeli su slati svoje sinove na studije u zapadnu Europu ili Rusiju, a oni će biti ti koji će donijeti prvi val nacionalizma natrag u domovinu. Osmanska vojska brzo je porazila Ipsilantijevu četvu, ali nakon toga u ožujku 1821. godine izbio je nacionalni ustanak u Moreji koji se ubrzo proširio na otoke u Egejskom moru, a u ljeto 1822. godine zahvatio je i grčko kopno.

Osmanska vojska ugušila je ustanak na kopnu, ali u Moreji nije imala uspjeha i našla se u bezizlaznoj situaciji. Dvije grčke narodne skupštine su 1822. godine proglasile neovisnost Grčke kao ustavne republike pod presjedanjem Alexandrosa Maurokordatosa. No, u Grčkoj ubrzo dolazi do građanskog rata između nacionalista i vodećih zemljoposjednika i trgovaca. S obzirom da su janjičari bili nesposobni ugušiti grčku pobunu, tadašnji osmanski sultan Mahmud II. se za pomoć obraća svom savezniku u Egiptu Muhammedu Aliju obećavši mu namjesništvo nad

¹¹Popović, V., Isto, str. 131.

¹²Matuz, J., Isto, str.133.

¹³Popović, V., Isto, str. 132.

¹⁴Biagini, A., Isto, str. 23.

Morejom i Kretom. Egipatska vojska je 22. travnja 1826. godine lako svladala grčke revolucionare međutim počinila je kasnije i velike masakre nad Grcima zajedno sa osmanskom vojskom što je izazvalo snažnu međunarodnu reakciju. Grčka revolucija bila je ugušena, ali na Osmanlije je počeo veliki pritisak međunarodnih sila. U vodećim europskim silama sve više se za Osmansko carstvo rabi naziv „Bolesnik na Bosporu“ jasno označavajući mišljenje europskih sila o tadašnjoj snazi Osmanskog carstva, ali sve one su jasno znale da je takvim oslabljenim carstvom vrlo lako manipulirati pa su je pokušavale iskoristiti za svoje teritorijalne težnje.

Novi ruski car Nikola I. dolazi na vlast 1825. godine i odmah jasno pokazuje svoju politiku prema Osmanskom carstvu. Nikola I. počinje vršiti pritisak na Osmansko carstvo da daju punu autonomiju Grčkoj, Srbiji i podunavskim kneževinama te da ruskim trgovačkim brodovima dopuste slobodan prolaz kroz Bospor i Dardanele. Znajući da je Osmansko carstvo preslabo da se suprotstavi Rusiju, Velika Britanija je uvjerala Osmanlije da prihvate većinu ruskih zahtjeva, ali Mahmud II. nije htio popustiti po pitanju Grčke. Velika Britanija se zbog toga nagodila sa Francuskom i Rusijom i dogovorom u Londonu obećala je da će intervenirati na strani Grčke ukoliko Osmanlije odbiju dati Grcima tražene povlastice.¹⁵

Budući da je Mahmud II. ostao nepopustljiv, savezničko brodovlje provaljuje u istočno Sredozemlje, blokira Dardanele i dolazi do Moreje gdje se obračunava sa egipatskom i osmanskom vojskom 20. listopada 1827. godine kod Navarina nanijevši im težak poraz.¹⁶ Egipatska vojska pod sinom Muhammeda Alija, Ibrahim-pašom bila je prisiljena na predaju te je Ibrahim-paša bio prisiljen priznati pobjedu grčkih pobunjenika kao uvjet da ga savezničko brodovlje preveze natrag u Egipat. On je to učinio i na taj način Grčkoj je osigurana nezavisnost. Mahmud II. kao odgovor na ovaj iznenadni napad je zatvorio Bospor i Dardanele pa je Rusija objavila rat Osmanskom carstvu. Nakon bitke kod Navarina, osmanska flota je bila posve potučena i Rusi su to vješto iskoristili.¹⁷ Rusi brzo provaljuju kroz podunavske kneževine Dobrudžu i Bugarsku te kroz Kavkaz u Malu Aziju, no zbog britanske intervencije, Osmansko carstvo je spašeno osvajanja od strane Rusije. Obje strane su sklopile 14. rujna 1829. godine u Edirneu¹⁸ kojim je Rusija znatno oslabila Osmansko carstvo. Rusija je zadržala kontrolu nad deltom Dunava, dobila pravo na slobodnu trgovinu Bosporom i Dardanelima te po Crnom moru. Sultan se također morao obvezati kako neće graditi fortifikacije duž Dunava i Pruta što je ostavilo otvorena vrata Rusima za neku buduću invaziju. Rusi su zadržali neka osvojena

¹⁵Skupina autora (1), Isto, str. 491.

¹⁶Mahmud II- <https://www.britannica.com/biography/Mahmud-II-Ottoman-sultan> (20.8.2019.)

¹⁷Biagini, A., Isto, str. 23.

¹⁸Drinopolje, u rimsko vrijeme Hadrianopol.

područja na Kavkazu. Srbija, Grčka i podunavske kneževine su trebale postići samostalnost pod ruskom zaštitom, osim toga Osmansko carstvo moralo je platiti i veliku ratnu odštetu što je bio veliki teret za praznu osmansku blagajnu.¹⁹

Pošto su europske sile u ožujku 1829. godine utvrdile grčku nezavisnost morala se i Porta tome privoljeti godinu dana kasnije. Grčka je definitivno izdvojena iz osmanskog državnog sklopa i sastojala se od južnog grčkog etničkog područja (Peloponez, Atika, Beotija). Srbija je također dobila proširenje autonomije te je tamo 1830. godine u kolovozu postavljen knez i formalno. Osmansko vrhovništvo za Srbiju je od tada samo značilo obvezu Srbije da plaća danak i Porti prepusti neke pogranične utvrde. Francuska je osmansku slabost iskoristila na način da joj je 1830. godine preotela Alžir.²⁰

¹⁹Skupina autora (1), Isto, str. 491.

²⁰Matuz, J., Isto, str.136.

3. Istočna kriza i Krimski rat

3.1. Vojna reforma Mahmuda II.

Neuspjeh janjičara u borbi protiv grčkih pobunjenika bio je jasan razlog sultanu Mahmudu II. da je potrebna reorganizacija osmanske vojske. Uzor za to bila je egipatska vojska Muhammeda Alija koja je bila ustrojena po modernim europskim načelima. Janjičari nisu bili djelotvorni te je bilo nužno da sultan ustroji novu modernu vojsku. Ipak naišao je na veliki otpor tradicionalista unutar Porte koji su smatrali da je nezamislivo ukinuti janjičarski vojni red. Sultanu je bio potreban legalan izgovor za takav čin te je objavom da osniva potpuno novu vojsku umjesto janjičara, naveo janjičare na pobunu. Janjičari su se pobunili očekujući podršku naroda kao i u ranijim pobunama protiv sultanskih reformi. Bili su u krivu te je narod stao na stranu sultana. Veliki broj janjičara je pobjegao, ostavio odore ili se pridružio novoj vojsci, a oni koji su se protivili su pogubljeni te je 16. lipnja 1826. godine i službeno ukinut. Kako bi umirio narod, sultan je velikodušno podijelio darove svim najvažnijim osobama vladajuće i podaničke klase, povećao je plaću svojim vojnicima i dužnosnicima i dodijelio šeik ul islamu palaču zapovjednika janjičara. Osmanlije su ovaj događaj prozvali „radosnim događajem“. Uništenje janjičarskih odreda Mahmudu II. je poslužilo kao podloga za nove moderne reforme.²¹

Osnovani su vojni orkestri zapadnjačkog tipa te je ustanovljena nova vojska europskog tipa. Cjelokupna ratna mornarica podvrgnuta je drastičnoj reformi. Modernizirane su vojne škole, topničke postrojbe su doživjele potpunu reorganizaciju, a feudalno konjaništvo je preustrojeno u plaćeničke postrojbe sa sposobnim zapovjednicima (ova reforma je naišla na protivljenje uživatelja timara i to je usporilo razvoj tog roda vojske). Ipak, treba reći da je Mahmud II. uništenjem janjičarskog vojnog odreda u potpunosti oslabio osmansku vojsku na neko vrijeme što je iskoristila Rusija i gotovo uništila Osmansko carstvo nakon objave rata 1828. godine. Mir u Edirneu je ipak pokazao kako je europskim silama u cilju zadržati teritorijalni integritet Osmanskog carstva.²²

²¹Skupina autora (1), Isto, str. 489.

²²Skupina autora (1), Isto, str. 490.

3.2. Egipatsko-Osmanski ratovi

Nakon svog dolaska na vlast u Egiptu 1805. godine Muhammed Ali je razvio snažnu i centraliziranu poziciju moći. Između 1808. i 1810. godine on je razvlastio mamelučke emire u čijim rukama je bila feudalna moć i visoki porezni prihodi te im je planski oduzeo zemlju koja je pripadala sultanu. Pritom je nailazio na sve veći otpor. Zbog toga se odlučio obračunati s njima te je 1811. godine pod izgovorom savjetovanja o predstojećim mjerama protiv vahabita pozvao na svečanost tri stotine mamelučkih emira koje je zatim dao masakrirati. Nakon toga je naredio sustavnu likvidaciju cjelokupnog mamelučkog društvenog sloja. Tim postupkom Muhammed Ali nije zadobio samo političku moć u Egiptu već i gospodarsku jer je sada posjedovao cijelo egipatsko obradivo tlo. Zbog toga je mogao provoditi veliki broj upravnih reformi, poticao je industrijski razvoj i osnivao plantaže pamuka. Stvorio je i jaku vojsku i ratnu flotu.²³

Muhammed Ali se prvo odlučio obračunati s vahabitima na Arapskom poluotoku te je osvojio Medinu (prosinac 1812.) i Mekku (siječanj 1813. godine). Saudijska prijestolnica Darija bila je zauzeta 1818. godine te je time saudijska želja za stvaranjem države uništena na dugo vremena. Usporedno sa operacijama na Arapskom poluotoku, Ali je vršio i operacije u Nubiji koju je također zauzeo²⁴. Nakon mira u Edirneu, kao naknadu za svoju pomoć protiv grčkih pobunjenika, Muhammed Ali je od sultana tražio Siriju, a budući da je sultan Mahmud II. odbio njegov zahtjev, Muhammed Ali je objavio rat sultanu i poslao ponovno svog sina Ibrahim-pašu ali ovaj put u Siriju i Libanon.²⁵

Ibrahim-paša se pozivao na osjećaje lokalnih Arapa obećavši da će modernizirati upravu i poljoprivredu, pokrenuti arapski tisak i dopustiti im sudjelovanje u vlasti. Takva politika je dobre primljena i egipatska vojska brzo je prodirala prema Maloj Aziji bez većeg otpora. 21. prosinca 1832. godine osmanska vojska doživjela je težak poraz u bitci kod Konye i postojala je velika opasnost da prodre do Istanbula i osvoji Osmansko carstvo. Velika Britanija i Francuska nisu pokazivale želju za pomoći, ali Rusiji nije odgovaralo da Muhammed Ali osvoji Osmansko carstvo jer bi ga mogao revitalizirati pa je ruski car Nikola II. ponudio svoje snage i svoju pomoć Osmanlijama koju su ju i prihvatili. To se nije svidjelo Velikoj Britaniji i Francuskoj koje su pritisknule sultana i natjerale ga da prepusti Siriju Muhammedu Aliju kako bi otklonili potrebu za ruskom intervencijom. Ruski car Nikola I. nije htio otići dok ne primi naknadu za svoju pomoć i

²³Matuz, J., Isto, str.136.

²⁴Muhammad Ali, Pasha and Viceroy of Egypt- <https://www.britannica.com/biography/Muhammad-Ali-pasha-and-viceroy-of-Egypt> (20.8.2019.)

²⁵Matuz, J., Isto, str. 137.

zbog tog je sultan bio prisiljen sklopiti sporazum u Unkiar Skellesiju 8. srpnja 1833. godine. U tom sporazumu Rusija je obećala Osmanlijama da će im pomoći u slučaju da budu napadnuti, a u zamjenu sultan treba pristati da se u slučaju rata tjesnaci Bospor i Dardaneli zatvore za francuske i britanske ratne brodove. Iako u sporazumu nisu bile nikakve opasne klauzule, Britanci i Francuzi će ga protumačiti u svjetlu vječne ambicije Rusije da osvoji Osmansko carstvo i početi će se sve više zalagati za očuvanje osmanskog teritorijalnog integriteta i sprječavanje izlaza Rusije na Sredozemlje. Sklopljen je i mir u Kutahyi između sultana i Muhammeda Alija kojim je sultan Muhammedu Aliju dao Siriju i Kilikiju kao i maloarmensko područje oko Adane.²⁶

Mahmud II. nije htio tako lako pustiti Siriju kontroli Muhammeda Alija pa je zbog brze modernizacije vojske i velikog samopouzdanja počeo poduzimati akcije koje su ugrozile Muhammeda Alija u Siriji. Isto tako Muhammed Ali je htio proširiti svoju vlast na Irak što je bilo potpuno neprihvatljivo sultanu. Osmanska invazija na Siriju je počela 21. travnja 1839. godine i novi rat je bio neizbježan. Vojska Ibrahima-paše je opkolila i uništila napadačku osmansku vojsku u Nezibu blizu Aleppa 24. lipnja 1839. godine, a Mahmud II. vijest o porazu vjerojatno nije ni dočekao budući da je umro od tuberkuloze 30. lipnja 1839. godine. Ova unutrašnja kriza unutar Osmanskog carstva i njenog egipatskog vazala dobila je naziv Istočna kriza.²⁷

Mahmud II. naslijedio je sin Abdul Medžid I. koji se odmah našao u problemu jer su razne političke grupacije koje je njegov otac usmjerio jedne protiv drugih sada pokušale iskoristiti novonastalu situaciju. Admiral Ahmed Fevzi-paša u strahu od ruske intervencije prebjegao je sa većinom osmanske flote u Egipat kod Muhammeda Alija i predao ju je njemu. Mehmed Husref je tada bio na čelu vlade, a njegov najljući protivnik Mustafa Rešid (ministar vanjskih poslova) bio je u Londonu te je iskoristio ovu priliku da se obrati velikim silama da uvjere i primoraju Muhammeda Alija smatrajući da je za to kriv Mehmed Husref iako on u stvari nije bio kriv.²⁸

Francuska je podržavala Muhammeda Alija zbog potencijalnog širenja svoje privrede u Siriji, no konstantna previranja unutar Osmanskog carstva uzrokovane s njegove strane koja su ugrožavali status quo unutar carstva nisu se sviđala Velikoj Britaniji, Austriji, Pruskoj i Rusiji. Kako bi izbjegla potencijalni rat sa ostalim europskim silama, Francuska je otkazala podršku Muhammedu Aliju. Europske sile tada su zaprijetile Muhammedu Aliju bombardiranjem Bejruta i Aleksandrije ukoliko ne prizna vrhovništvo osmanskog sultana, Porti ne ustupi sjevernu Siriju,

²⁶Skupina autora (1), Isto, str. 494.

²⁷Matuz, J., Isto, str.140.

²⁸Skupina autora (1) ,Isto, str. 502.

svete gradove Meku i Medinu te Kretu te ne vrati osmansku flotu koju mu je dao Ahmed Fevzi-paša na raspolaganje. Ako pristane na savezničke zahtjeve, Muhammed Ali je mogao očekivati da će dobiti u leno Egipat uz neograničenu nasljednu autonomiju te doživotno Palestinu u leno. Muhammed Ali je navedeno odbio pa su se saveznici iskricali u Siriji, bombardirali Bejrut i osvojili Acre. Nakon toga Muhammed Ali je pristao na savezničke zahtjeve.²⁹

1840. godine mirovnim ugovorom u Londonu koji su sklopile europske sile bez prisutnosti Osmanskog carstva Porta gubi Egipat kao neposrednu pokrajinu. Egipat postaje vazalna država, a njen suverenitet je ograničen samo godišnjim dankom sultanu, formalnim priznavanjem osmanskog zakonodavstva i smanjenjem egipatske vojske na 18 000 vojnika. Tim postupkom egipatska vojska je smanjena na samo 10 % svoje prvobitne veličine što je trebalo onemogućiti ikakvu novu ekspanzionističku politiku Muhammeda Alija prema Osmanskom carstvu. Sljedeće godine europske sile, ponovno bez prisustva Osmanskog carstva su sklopile ugovor o tjesnacima kojim su odredbe ugovora iz Unkiar Skelessija stavljene van snage, a Rusija je morala napustiti ulogu zaštitnika Osmanskog carstva.³⁰ Tjesnaci su sada bili trajno zatvoreni za ratne brodove dok se Osmansko carstvo ne nalazi u ratu.³¹

3.3. Tanzimat

Mustafa Rešid se vratio u Istanbul 3. studenoga 1839. godine vratio se u Istanbul i uvjerio je sultana da objavi slavni carski edikt, tzv. hatišerif iz Gulhane. On je poslužio da uvjeri zapadne sile da će se reforme unutar Osmanskog carstva koje je započeo Mahmut II. nastaviti i da će Osmansko carstvo ojačati kako bi moglo braniti svoje saveznike.³²

Hatišerif iz Gulhane je objavio sljedeća načela: sigurnost života, časti i privatnog vlasništva, uvođenje pravednog i javnog sudovanja, jednakost za pripadnike svih vjerskih zajednica, pri čemu su dotad politički „diskriminirani“ nemuslimani ubuduće također trebali postati osmanski građani sa svim građanskim slobodama. Uveden je i pravedan porezni sustav, kao i pravedan sustav regrutacije u vojsku (dotad je bio proizvoljan). Ta reforma vojske biti će provedena u potpunosti do 1843. godine, a uključivala je uvođenje opće vojne obveze. Nakon 5 godina aktivne službe obveznici su morali biti na raspolaganju kao rezerva. To je bio važan europski element reorganizacije vojske. Sami Hatišerif donio je u Osmansko carstvo obilježja europskog

²⁹Skupina autora (1), Isto, str. 503.

³⁰Jelavich, B., *History of The Balkans - Eighteenth and Nineteenth Century*, vol.1, Cambridge University Press, New York, 1983., str. 187.

³¹Matuz, J., Isto, str.140.

³²Skupina autora (1), Isto, str. 503.

liberalno- građanskog društvenog pokreta, što je značilo jasno odricanje od islamskog pravovjernog tradicionalizma. Ipak, kako bi se umirilo tradicionaliste, u Hatišerifu je istaknuto značenje religije. Postupak davanja nemuslimanskim narodima građanske slobode, trebao je spriječiti europske sile da se upliću u unutrašnje poslove Osmanskog carstva pod izlikom zaštite kršćana. Nedostatak ovih reformi bio je taj što ih je jednostrano oktrorirao sultan pa su se one mogle svakog trenutka opozvati, ukoliko sultan to odluči.³³

Ipak, sultan je obećao da će ograničiti svoju moć tako što će odobriti svaki zakon koji donese sustav koji je on sam stvorio, što je bio prvi korak u tom pravcu. Tako je uveden Tanzimat-i hajrije, odnosno „blagotvorni novi poredak“ koji karakterizira produljeno razdoblje zakonodavne aktivnosti i konstantno donošenje reformi koje su modernizirale Osmansko carstvo i osmansko društvo. Tanzimat je omogućio da se nastavi centralizacija uprave, povećao je uplitanje države u probleme osmanskog društva između 1839. i 1876. godine te je značajno proširio obveze vlasti daleko izvan tradicionalnih granica. Reforme je i nakon smrti Abdul Medžida I. 1861. godine nastavio provoditi i njegov nasljednik Abdul Aziz.³⁴

Vanjskopolitički mir od 1840. godine se mogao iskoristiti i na kulturnom polju pa se već 1840. godine pojavio poluslužbeni list Vijesti (Ceride-yihavadis), a u Istanbulu je 1841. godine osnovana niža gimnazija (Rustiyeh), 1845. i sveučilište (Darulfunun), a 1849. i gimnazija (Darulmaarif). 1850. godine osniva se za njegovanje osmanske kulture, posebno osmansko-turskog jezika akademija znanosti (Encumen-i danis) sa očitim osloncem europske obrazovne tradicije. No, vanjskopolitički mir potrajao je kratko budući da u europske sile ubrzo uvukle Osmansko carstvo u novi rat.³⁵

Tanzimatske reforme su se nastavile sve do 1876. godine i smrti sultana Abdul Aziza, no u konačnici zbog konzervatizma vjerskih staleža, samovolje, korupcije i želje za prevlasti političkog staleža one su neutralizirane, bilanca njihove provedbe bila je negativna i do velikog napretka nije došlo.³⁶ Inovacije koje uopće nisu postigle nikakav realan učinak uspjele su ozlovoljiti muslimanske podanike, a nisu zadovoljile ni one kršćanske te su stvorile na taj način poticaj za separatističke pokrete koji su pravoslavnoj Rusiji, katoličkoj Francuskoj i liberalnoj

³³Matuz, J., Isto, str.139.

³⁴Skupina autora (1), Isto, str. 503.

³⁵Matuz, J., Isto, str.141.

³⁶Biagini, A., Isto, str. 28.

Velikoj Britaniji neprestano nudili jednostavne izlike za intervenciju u unutarnja pitanja Osmanskog carstva.³⁷

3.4. Krimski rat

Francuska je htjela još više učvrstiti svoj položaj u sirijskom prostoru. Kao zaštitnik kršćana u Osmanskom carstvu, Francuska je tražila povoljniji položaj za svoje istovjernike u svetim mjestima Palestine. Rusija nije nikako mogla preboljeti tajni ugovor o tjesnacima iz 1840. godine kojim joj je oduzeta hegemonija nad Osmanskim carstvom, kao i mogućnost prolaska njene crnomorske flote kroz Bospor i Dardanele.³⁸ 1848. val europskih revolucija se proširio i na podunavske kneževine koje su zahtijevale neovisnost potaknute ruskom propagandom i prosperitetom za vrijeme ruske okupacije od 1829. do 1834. godine, kao i zbog autonomne uprave knezova koje su dobile nakon 1834. godine.³⁹

Takve revolucionarne težnje nisu se svidjele ni Rusiji ni Osmanskom carstvu koje su krenule u zajednički vojni pohod protiv podunavskih kneževina. Takav odnos snaga nije se svidio Velikoj Britaniji i Francuskoj koje su strahovale od tog povećanog utjecaja Rusije na Osmansko carstvo. Kada je ruski car predložio vraćanje tisuća ruskih i habsburških izbjeglica koje su zbog revolucija pobjegle na osmanski teritorij, Francuska i Velika Britanija su stale na stranu Osmanskog carstva i navele Rešid-pašu da odbije ruski prijedlog dovevši svoje brodovlje na Dardanele, spremne da dođu i do Istanbula u slučaju ruske invazije.⁴⁰

Ipak to pitanje izbjeglica Porta je uspjela riješiti pitanje izbjeglica u dogovoru sa Habsburškom monarhijom i Rusijom. Istodobno izbija ustanak u jugoistočnoj Hercegovini (Zupci i Grahovo) koji nisu htjeli predati oružje po naredbi Omar-paše. Navedeni gradovi su to odbili i priključili se Crnoj Gori pod knezom Danilom. Zbog toga je Osmansko carstvo poslalo veliku vojsku na Crnu Goru i pobunjene krajeve u Hercegovini. To se nije svidjelo Austriji koja je nakon revolucionarne 1848. godine zauzela politiku izbjegavanja sukoba te je poslala ultimatum u Istanbul zatraživši obustavu sukoba što je Porta i prihvatila početkom 1853. godine. Ovaj ustanak je dobrodošao Rusiji koja je duže vrijeme pripravljala akciju da Porta prizna Rusiji

³⁷Biagini, A., Isto, str. 32.

³⁸Matuz, J., Isto, str. 141.

³⁹Skupina autora (1), Isto, str. 533.

⁴⁰Skupina autora (1), Isto, str. 534.

protektorat nad pravoslavicima unutar Osmanskog carstva.⁴¹ Ruski car Nikola II. je posjetio London 1844. godine i pokušao dogovoriti sa Velikom Britanijom podjelu Osmanskog carstva, tog „bolesnika Europe“. No, za takvo što Velika Britanija i Francuska nisu htjele ni čuti budući da su se zalagale za sustav ravnoteže moći u Europi koji je donesen još na Bečkom kongresu.⁴²

Od 1850. do 1853. godine trajao je diplomatski spor vezan za posjede pravoslavnih i katoličkih svećenika u Jeruzalemu. Francuski car Napoleon III. je težio za što većim međunarodnim utjecajem, pa je Francuska je stala na stranu katoličkih svećenika smatrajući da oni imaju pravo na potpunu kontrolu tih posjeda, a Rusija na stranu pravoslavnih svećenika. Porta je pokušala izbjeći sukobe pa je malo popuštala ruskim, a malo francuskim zahtjevima, ali više je popuštala ruskim zahtjevima.⁴³

Zbog toga je francuski car poslao ratni brod Charlemagne u Crno more kao demonstraciju vojne moći Rusiji te time je prekršio ugovor o tjesnacima iz 1840. godine, no Rusija nije reagirala vojno na ovaj francuski postupak budući da su znali da njihova flota ne bi imala šanse protiv francuskih ratnih brodova u pomorskoj bitci.⁴⁴ Sa osmanske strane ovaj francuski čin shvaćen je kao agresija, pa u strahu od rata oni prihvaćaju francuske zahtjeve vezane za Jeruzalem u potpunosti. Takva politika nije se sviđjela ruskome caru Nikoli II. pa je poslao vojsku uz Dunav na granici s Vlaškom, a istovremeno se pokušavao udvarati Velikoj Britaniji i Francuskoj govoreći da Rusija nema nikakve ekspanzionističke težnje tim postupkom već samo brani svoje granice.⁴⁵

Istodobno je Nikola II. uputio u veljači 1853. zahtjev Osmanskom carstvu da se uvede ruski protektorat nad 12 milijuna pravoslavnih kršćana unutar Osmanskog carstva. Porta je na nagovor Velike Britanije i Francuske odbila taj zahtjev, a Rusija je kao odgovor poslala 80 000 vojnika da okupiraju podunavske kneževine Vlašku i Moldaviju te manju vojsku da okupira turski dio Armenije. Zbog jako loših higijensko-sanitarnih uvjeta koji su vladali ruska vojska je izgubila gotovo polovicu vojnika u tom pohodu, najveći dio zbog bolesti.⁴⁶

Pokušaji diplomatskog rješenja propali su te je Osmansko carstvo u rujnu 1853. godine objavilo rat Rusiji. 30. studenoga 1853. godine Rusija je u potpunosti uništila osmansku flotu u bitci u zaljevu Sinope. Rusija je računala na austrijsku pomoć zbog ruske pomoći Austriji u mađarskoj

⁴¹Embleton, G.A., *The Crimean War 1853 – 1856*, Almark Publishing, London, 1975., str. 9.

⁴²Popović, V., Isto, str. 150.

⁴³Popović, V., Isto., str. 151.

⁴⁴Royle, T., *Crimea: The Great Crimean War, 1854–1856*, Palgrave Macmillan, London, 2000., str. 19.

⁴⁵Royle T., Isto, str. 20.

⁴⁶Figes, O., *Crimea: The Last Crusade*. Allen Lane, London, 2010., str. 118.

revoluciji 1849. godine, no provodeći politiku izbjegavanja sukoba, austrijska pomoć je izostala. Pruska je obećala Rusiji pomoć dopuštajući da okupiraju Vlašku i Moldaviju, ali u dogovoru sa Austrijom su se odlučili na politiku izbjegavanja sukoba kao i Austrija te je i njihova pomoć izostala.⁴⁷

Početni veliki ruski uspjesi u ratu sa Osmanlijama potaknuli su Veliku Britaniju i Francusku da 28. ožujka 1854. godine objave rat Rusiji koja je povukla u ljeto 1854. godine vojsku iz podunavskih kneževina. Ipak, javno mnijenje u Francuskoj i Velikoj Britaniji bilo je za rat kako bi se kaznila Rusija, koja se smatrala u tim zemljama „europskim žandarom“ i oni se iskrcavaju u rujnu 1854. godine na Krimu i započinju opsadu Sevastopola, glavne ruske baze na Crnom moru.⁴⁸ Operacije nisu bile samo ograničene na Krim te je ruska vojska trpjela poraz za porazom na više frontova (Kavkaz, Baltičko more, Daleki istok). Ipak, najveći sukobi su bili na Krimu za vrijeme opsade Sevastopola, pa je ovaj rat dobio ime Krimski rat.⁴⁹

Sevastopol je bio tvrđava koja je bila jako dobro zaštićena s mora. Saveznici su raspolagali s oko 60 000 ljudi i napali su je s kopna. Prve bitke su okončane pobjedama saveznika, ali uz teške gubitke. Glavni problem bio je kolera, koja je bila uzrokovana zastrašujuće lošim higijensko-sanitarnim uvjetima. Dolaskom zime, borbe su postale manje intenzivne. Neutralnost Austrije i Pruske u ovom sukobu omogućilo je Pijemontu da ponudi svoju suradnju Francuskoj i Velikoj Britaniji kako bi učvrstio svoj međunarodni položaj. Regrutacije u savezničkim državama su se nastavile te je do ljeta 1855. godine saveznička vojska narasla na 220 000 vojnika. Borbe su se nastavile te je 16. kolovoza 1855. godine, ruska vojska u bitci kod Crne rijeke doživjela težak poraz koji će omogućiti osvajanje Sevastopola od strane savezničke vojske 8. rujna 1855. godine.⁵⁰

U opsadi Sevastopola život je izgubilo oko 250 000 ljudi, najviše zbog kolere. Na ostalim bojištima saveznici nisu pružali nakon napada na Sevastopol pomoć Osmanskom carstvu te se ono bilo prisiljeno samo boriti. Pariški mirovni ugovor koji je donesen 29. ožujka 1856. godine označio je kraj rata zajamčio je svim osmanskim kršćanskim narodima jednaka prava koja su imala i muslimani. Zabranjena je plovidba kroz tjesnace Bospor i Dardanele kao i Crnim morem vojnim brodovima. Proglašena je sloboda plovidbom Dunavom, kao i autonomija Moldavije i Vlaške pod osmanskom vlašću uz zaštitu europskih sila koja im je omogućavala da interveniraju

⁴⁷Skupina autora (1), Isto, str. 534.

⁴⁸Figes, O., Isto, str. 194.

⁴⁹Crimean War- <https://www.britannica.com/event/Crimean-War> (23.8.2019.)

⁵⁰Skupina autora (1), Isto, str. 535.

u skladu s vlastitim interesima. Ta je zaštita proširena i na Srbiju.⁵¹ Garantiran je i teritorijalni integritet Osmanskog carstva koje je službeno primljeno u sastav europskih država. Rat je jako naštetio osmanskim financijama te je sultan bio prisiljen da prihvati zajmove iz inozemstva uz iznimno visoke kamate što je naštetilo tanzimatskim reformama do tolike mjere da je Osmansko carstvo 1875. godine proglasilo državni bankrot.⁵²

Krimski rat izazvao je masovne migracije Krimskih Tatara prema Osmanskom carstvu te se procjenjuje da je oko pola milijuna Krimskih Tatara napustilo Krim i pronašlo utočište u Osmanskom carstvu. To je ostavilo veći dio Krima nenaseljenim i pustim pa je Rusija to iskoristila kako bi slavizirala Krim stvarajući na tom području Novu Rusiju (Novarossiia)⁵³

Austrija je najviše izgubila u ovome ratu budući da je zbog svoje neutralnosti ostala diplomatski izolirana te je izgubila utjecaj u većini germanskih zemalja što će dovesti do njenog poraza u austrijsko-pruskom ratu 1866. godine.⁵⁴

⁵¹Matuz, J., Isto, str. 142.

⁵²Skupina autora (1.), Isto, str. 536.

⁵³Behind the headlines: Who are Crimean Tatars: <https://www.nationalgeographic.com/news/2014/3/140314-crimea-tatars-referendum-russia-muslim-ethnic-history-culture/> (23.8.2019.)

⁵⁴Figes, O., Isto, str. 433.

4. Odnosi između europskih sila nakon Pariškog mira 1856.godine

Pariški mirovni sporazum je ubrzo narušen budući da je 1859. godine došlo do sukoba Francuske i Austrije vezanog za prevlast u Italiji. Francuski car Napoleon III. je pomagao pokret za ujedinjenje Italije i htio je da do njega dođe, što je bilo protivno interesima Austrije.

U sukob se ubrzo uključila i Pruska s ciljem da porazi prvo Francusku, a zatim i Austriju. Razlog za sukob Austrije i Pruske 1866. godine bilo je ujedinjenje njemačkih zemalja. Pruska je smatrala da se ujedinjenje mora odvijati pod njenim vrhovništvom, dok je Austrija smatrala da je ona jedina zemlja koja može ujediniti njemačke zemlje. Austrija je doživjela težak poraz od Pruske i bila je izuzeta od ujedinjenja njemačkih zemalja.⁵⁵

Cilj Pruske bio je postići njenu prevlast na europskom kontinentu, a to se kosilo sa Francuskom i njenim ciljevima koji su bili istovjetni. Zbog toga je 1870. godine došlo do rata između Pruske i Francuske u kojoj je Pruska u potpunosti potukla francusku vojsku. Pobjedom u tom ratu otvorila su se širom vrata za ujedinjenje Njemačke koje se i dogodilo 1871. godine. 1873. godine tadašnji pruski kancelar Otto Von Bismarck sklopio je Savez triju careva s Austrijom i Rusijom kako bi izolirao Francusku i spriječio njenu osvetu za poraz u ratu 1870. godine. Francuska je na sve načine pokušavala osvetiti taj poraz i povratiti međunarodni utjecaj na način da je podržavala pokrete za neovisnost unutar Osmanskog carstva ili unutar Rusije ili Austrije. Pojava nove europske sile kao što je bila Njemačka nikako nije naišla na odobrenje starih europskih sila. Novostvoreno Njemačko carstvo definitivno je bilo najjača vojna snaga na kontinentu.⁵⁶

Postojanje takve sile definitivno je poremetilo europsku ravnotežu i sami odnos ravnoteže snaga u Europi kojem su velike europske sile težile od Bečkog kongresa. Doba od Njemačkog ujedinjenja 1871. godine pa do početka 1. svjetskog rata naziva se njemački mir (*pax germanica*), no ono je bilo mir samo i isključivo zbog njemačke hegemonije koja je zastrašivala njene susjede. Ipak Njemačka je bila ranjiva budući da je bila kontinentalna sila koju se moglo napasti sa svih strana.⁵⁷

⁵⁵Seven weeks war- <https://www.britannica.com/event/Seven-Weeks-War> (25.8.2019.)

⁵⁶Skupina autora (2), *Povijest 16- Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa(1914.- 1936.)*, Europapress holding, Zagreb, 2008., str. 19.

⁵⁷Skupina autora (2), Isto, str. 22-23.

Poslije Krimskog rata Rusija je nastavila podržavati slavenske narode na Balkanu, služeći se idealom panslavizma. Na taj način je pokušavala stvoriti neku vrstu balkanskog jedinstva pod svojom upravom. Rusko i francusko rivalstvo na Balkanu najprije se ogledalo u Srbiji. Srbija je 1867. godine uz pomoć velikih sila proširila svoju autonomiju na način da su osmanski vojni garnizoni morali napustiti Srbiju, a jedino što je povezivalo Srbiju i Osmansko carstvo bilo je plaćanje godišnjeg danka. U takvoj situaciji potpomognuta Rusijom, dolazi do nastanka različitih balkanskih saveza s ciljem što većeg oduzimanja teritorija Osmanskog carstva na Balkanu. Srpski i ruski agenti poticali su revolucije i u drugim europskim područjima pod Osmanskim carstvom, a Habsburška monarhija je također potpomagala revolucije unutar Osmanskog carstva.⁵⁸

⁵⁸Matuz, J., Isto, str. 146

5. Pokreti za nezavisnost na Balkanu

5.1. Istočno pitanje

U diplomatskom terminu Istočno pitanje se odnosi na problem dezintegracije Osmanskog carstva tijekom 19. i na početku 20. stoljeća. Konkretno, Istočno pitanje tiče se problema pripadanja teritorija Osmanskog carstva u jugoistočnoj Europi i na Bliskom istoku.⁵⁹

„Bolesnika na Bosporu ćemo odvesti svojem liječniku ili svojim nasljednicima“- austrijski kancelar Metternich o Istočnom pitanju na Bečkom kongresu 1815.godine.⁶⁰

Francuski diplomati predviđali su skori raspad Osmanskog carstva i to na četiri dijela: Dunavske rumunjske pokrajine s težnjom za punom samostalnošću, Srbija koja bi pripojila Hercegovinu, Crnu Goru, Bugarsku i Bosnu uz težnju da ujedini i srpsko-slavenstvo Austrije, Epir i Tesalija s tendencijom ujedinjenja s Grčkom te Rumelija s Carigradom koja bi mogla ostati sultanu.⁶¹

Istočno pitanje bilo je isprepletano sa mađarskim i talijanskim pitanjem budući da je za sva tri pitanja Austrija bila zainteresirana. Srpski knez Mihailo Obrenović pokušao je nekako spojiti ta tri pitanja kako bi dobio određene saveznike te je 1859. godine se obratio francuskom caru Napoleonu III. s ciljem da Istočno pitanje dobije značaj kao i talijansko pitanje, no francuski car nije bio zainteresiran za brzo rješavanje Istočnog pitanja, a tome se odlučno protivila i Velika Britanija koja je imala svoje unutarnje probleme i zalagala se za ravnotežu sila u Europi.

Austrija je bila najveći protivnik srpske i mađarske nezavisnosti te se knez Mihailo obraća Lajos Kossuthu, vođi mađarskih revolucionara kako bi se postigao srpsko-mađarski sporazum. Kossuth je bio za Dunavsku konfederaciju nezavisne Ugarske, Hrvatske, Srbije i rumunjskih dunavskih kneževina i nije imao ništa protiv južnoslavenske države kojoj je težila Srbija.⁶²

Ipak, sporazum s Mađarskom nije zaživio jer velike sile nisu bile zainteresirane za otvaranje istočnog pitanja. Austrija je nagodbom sa Mađarskom riješila mađarsko pitanje i Srbija je zbog toga bila prisiljena okrenuti se balkanskim državama pa je sklopila sporazume sa Crnom Gorom 1866. godine, Bugarskim revolucionarnim komitetom 1867. godine i Rumunjskom 1868. godine.

⁵⁹Eastern Question- <https://www.britannica.com/event/Eastern-Question> (24.8.2019.)

⁶⁰Stavrianos L.S., *The Balkans since 1453*, Rinehart, New York, 1958., str. 322.

⁶¹Popović, V., Isto, str. 156.

⁶²Popović, V., Isto, str. 158.

Najznačajniji je bio ugovor s Bugarima kojim je trebalo nastati Srpsko- bugarsko carstvo u obliku južnoslavenskog carstva, čiji vladar je trebao biti Mihailo Obrenović. Savez s Grcima bio je usmjeren oslobađanju svih kršćana na Balkanu i na grčkim otocima uz pripojenje Bosne i Hercegovine Srbiji, a Epira i Tesalije Grčkoj.⁶³

5.2. Događaji koji su doveli do Velike istočne krize

Sporost uvođenja tanzimatskih reformi najviše se ogledala u Bosni i Hercegovini. Tamo je više od polovice stanovništva bilo muslimansko, ali glavni problem je predstavljala dominacija iznimno reakcinarnoga feudalnog muslimanskog plemstva. Članovi tog plemstva bili su potomci timara koji su dva stoljeća prije brutalno protjerani iz Ugarske i Hrvatske te su se strogo protivili ikakvim reformama, a naročito onima koje bi njihovim susjedima i kršćanskim seljacima mogle omogućiti ikakvu ravnopravnost u strahu da kršćani te reforme ne iskoriste u budućnosti za neku novu odmazdu prema muslimanima. 1850. godine izbio je niz pobuna koje su ugušene, pokrajine su reformama modernizirane, ali Habsburška monarhija je cijelo vrijeme poticala seljake na nove pobune.⁶⁴

Situacija se dodatno zakomplicirala kada je crnogorski knez-vladika Danilo pokušao pridobiti neovisnost za Crnu Goru i pripojiti dijelove Hercegovine Crnoj Gori. Danilo je imao podršku velikih sila i to je spriječilo Portu da uguši ustanak koji je izbio 1858. godine. Iako je ovaj ustanak ugušen, Crna Gora će nastaviti podržavati pobune Srba i Hrvata u Hercegovini i nakon Danila. Poraz pobunjenika 1861. godine nije mnogo donio budući da je strana intervencija primorala Portu da prihvati sporazum kojim mora priznati postojeće granice Crne Gore, a Crna Gora treba prestati podržavati ustanke u susjednim pokrajinama.⁶⁵

Tijekom 19. stoljeća odnosi Grčke i Osmanskog carstva bili su relativno dobri (iako se Grčka nadala ponovnoj obnovi Bizantskog carstva). Razlog za to treba tražiti u grčkim unutarnjim problemima koji su se ogledali u nedostatku financijskih i vojnih snaga za suprotstavljanje Osmanskom carstvu. Kreta je bila jedini grčki teritorij pod vlašću sultana te je Grčka pokušavala na sve načine tamo napraviti ustanak kojim bi se Kreta pripojila Grčkoj. Manji ustanak je izbio 1840. godine, no on je brzo ugušen, ali zato je 1866. godine na Kreti izbio veliki ustanak za

⁶³Popović, V., Isto, str. 159.

⁶⁴Skupina autora (1), Isto, str. 538.

⁶⁵Skupina autora (1), Isto, str. 539.

vrijeme kojega je poubijano više tisuća muslimana. Porta je poslala vojsku da uguši ustanak, no Grčka je to iskoristila da probudi antimuslimanske osjećaje i pošalje svoje dobrovoljce. Grčka se uzdala u pomoć Rusije koja je izostala zbog unutarnjih nemira u Rusiji i zbog straha da grčka ekspanzija pomaže najvećem grčkom savezniku Velikoj Britaniji. Velika Britanija je imala svoje unutarnje probleme te nije mogla pomoći Grčkoj pa su Osmanlije ugušile ustanak 1867. godine, ali su odlučili na otoku sprovesti tanzimatske reforme. Grčka nije odustajala od želje za pripojenjem Krete, pa su velike sile morale intervenirati te je na međunarodnom kongresu u Parizu 20. siječnja 1869. godine Grčkoj naređeno da prestane poticati pobune na Kreti, a Osmanskom carstvu da na Kreti sprovede tanzimatske reforme.⁶⁶

Ovakvi postupci, kao i jačanje mladoturske struje u Osmanskom carstvu koja je bila izrazito nacionalistički orijentirana doveli su do još većeg nezadovoljstva kršćana. To je pružilo priliku Rusiji da ponovno postane agresivnija povodom Istočnog pitanja. Rusija je proglasila da za nju ne vrijedi više vojna neutralizacija Crnog Mora iz Pariškog mira 1856. godine, a Pariški mir je revidiran 13. ožujka 1871. godine od strane velikih sila koje su odlučile da sultan može otvoriti Bospor i Dardanele za flotu prijateljskih sila kada smatra da je to potrebno.⁶⁷

Osmansko carstvo pokušalo je iskoristiti Bugarsku za smirenje utjecaja Grčke i Srbije na Balkanu. 1864. godine osnovalo je Dunavski vilajet, na području gdje je bilo živjelo bugarsko stanovništvo.⁶⁸ Zatim je 1870. godine Bugarska pravoslavna crkva dobila ferman za samostalno djelovanje (egzarhat). Taj egzarhat je zahvatio i srpske eparhije kao i dijelove Makedonije gdje je slavensko stanovništvo Makedonije bilo pod pritiscima helenizacije od strane Grčke. Porta je dala Bugarima i svoje vladike u Skopju i Ohridu 1872. godine. Takvo teritorijalno povećanje utjecalo je na Bugare koji počinju forsirati zasebnu nacionalističku ideju odijeljenu od Srbije iako su Bugarski revolucionarni komitet i Srbija sklopili dogovor u Bukureštu 1867. godine. Srbija se počela zalagati za liberalnije ideje i u Srbiji je jačala demokracija pa se Rusija počela odmicati od Rusije i pri srpskoj politici oslanjati na Crnu Goru čiji knez Nikola je podržavao autokraciju, a pri balkanskoj politici Rusija se okreće Bugarskoj koja je više odgovarala ruskim interesima i mogla poslužiti Rusiji za ostvarenje njenih ciljeva na Istoku.⁶⁹

⁶⁶Skupina autora (1), Isto, str. 540.

⁶⁷Popović, V., Isto, str. 167.

⁶⁸Matuz, J., Isto, str. 144.

⁶⁹Popović, V., Isto, str. 168.

6. Velika istočna kriza

6.1. Ustanak u Hercegovini

Nakon završetka Francusko- pruskog rata 1870. godine Austrija ponovno mijenja svoju politiku koja je sada usmjerena na Istok. Francuska je zbog poraza u ratu izgubila međunarodni utjecaj pa je Rusija bila oslobođena njenog otpora i počela se približavati Njemačkoj. Savez triju careva iz 1873. godine ističe cilj održavanja i zajedničke obrane mira, no Rusija je značajno povećala svoju panslavističku propagandu na Balkanu.⁷⁰

Nakon proglašenja državnog bankrota u jesen 1875. godine izbija ustanak u Hercegovini. Razlog za ustanak treba gledati u povećanju poreza i represivnih mjera od strane Porte u Hercegovini. Ustaniци su tražili slobodu vjere, jednakost, zaštitu od nasilja državnih organa i domaćih muslimana, olakšanje načina skupljanja poreza. Iako je Porta pokušala smiriti nemire, nasilni muslimanski begovi i age su predstavljali problem jer nisu htjeli prestati ugnjetavati kršćansko stanovništvo. Crna Gora i njen knez Nikola su podupirali ustanak u Hercegovini, a ustaniци su nizali pobjedu za pobjedom te tražili uključenje Srbije u rat. Crnogorski knez Nikola i srpski ministar vanjskih poslova Jovan Ristić pokušali su iskoristiti ustanak kako bi dobili teritorijalne ustupke u Bosni i Hercegovini od Porte, no Porta nije pristajala na takve ustupke.⁷¹

Iako su obje strane u vrijeme ustanka napravile pokolj, europski tisak i političari šutke su prešli preko kršćanskih pokolja i objavile da su Osmanlije poduzele vojni pohod kako bi smaknuli kršćane u Osmanskom carstvu bez ikakva pohoda i milosti. Savez triju careva uputio je krajem 1875. godine Porti diplomatsku notu u kojoj zahtijevaju da Porta hitno uvede reforme, što je ona i htjela napraviti budući da su tražene reforme bile uključene u tanzimatske reforme, doduše pod stranim nadzorom.⁷²

Ustaniци su pomilovani i donesene su reforme, ali Rusija i Austro- Ugarska nastavile su pomagati pobunjenike, pa je nasilje nastavljeno. Došlo je do novog sastanka sa ustanicima 13. svibnja 1876. godine, ali sada su oni tražili podjelu Osmanskog carstva u slučaju propasti reformi. Tom podjelom Austro- Ugarska bi dobila Bosnu i Hercegovinu, a Rusija Besarabiju, a ustaniци su u tom slučaju tražili zajedničku rusko-austrijsku invaziju na Osmansko Carstvo. Takva politika nije se sviđala Velikoj Britaniji i Francuskoj koje su uvidjele da je traženje reformi samo izgovor

⁷⁰Popović, V., Isto, str. 168.

⁷¹Popović, V., Isto, str. 169.

⁷²Skupina autora (1), Isto, str. 542.

Rusiji i Austro-Ugarskoj da steknu kontrolu nad osmanskim teritorijem što bi dovelo do poremećaja ravnoteže sila u Europi.⁷³

6.2. Bugarski ustanak i srpska objava rata Osmanskom carstvu

Slavenski nacionalizam u Bugarskoj nije se tako brzo razvijao zbog činjenice da je nakon uspostave Dunavskog vilajeta 1864. godine u Bugarskoj vladao određeni prosperitet. Ruski i srpski poticaji ipak su naišli na plodno tlo, posebno među sinovima bogatih trgovaca i bugarskih zemljoradnika koji su se obrazovali u inozemstvu. U svibnju 1876. godine započela je pobuna i tisuće je muslimanskih seljaka poubijano prije nego što su odgovorili Bugarima istom mjerom. Situaciju u Bugarskoj je otežala prisutnost tatarskih izbjeglica koje su nakon Krimskog rata pobjegle i naselili se u Bugarskoj. Tatari su iskoristili ovu priliku za osvetu kršćanima. Europski političari i tisak su ove događaje nazvali „bugarskim strahotama“ i opet su zanemarili zvjerstva počinjena i sa kršćanske strane.⁷⁴

U Istanbulu je bugarska kriza izazvala reakcije i ljevice i desnice. Vjerski studenti su se pobunili protiv pokolja muslimana, a razbjesnila ih je i činjenica da europska javnost nije bila informirana o tim pokoljima već da je selektivno informirana samo o pokoljima nad kršćanskim stanovništvom. Optužbe prema sultanu Abdulu Azizu su pljuštale sa svih strana pa je on abdicirao 30. svibnja 1876. godine, a na prijestolje je postavljen njegov sin Murat V. Ipak, niz ubojstava ljudi u vladi jako je uplašio novog sultana te je on poludio i nije više mogao obavljati službene dužnosti pa je kriza još više povećana. Privremeno je na čelo došao Mithad-paša koji je kontrolirao osmansku vladu i pokušao izraditi novi ustav. Od 31. kolovoza 1876. godine na prijestolje je uzdignut novi sultan, Abdul Hamid II.

Srbija i Rusija su iskoristile ovu situaciju i početkom srpnja 1876. godine objavile rat Osmanskom carstvu. Srbija se u ovome ratu precijenila te je podijelila svoju vojsku pokušavši se ujediniti sa Crnom Gorom i osvojiti Bosnu i Hercegovinu. Na istok je poslala manju vojsku napadnuvši Osmanlije. Zbog toga je Srbija poražena 24. kolovoza 1876. godine u bitci kod Aleksinca i bila je prisiljena tražiti primirje.

Austro-Ugarska i Rusija su nakon srpske objave rata Bugarskoj održale sastanak kojim je došlo do tajnog sporazuma vezanog za ishod srpsko-osmanskog rata. Ako bi Srbija rat izgubila, u Srbiji bi se trebao održati status quo, a Crna Gora bi dobila nezavisnost. Ali, ukoliko bi došlo do

⁷³Skupina autora (1), Isto, str. 543.

⁷⁴Skupina autora (1), Isto, str. 544.

srpske pobjede, nije dolazilo u obzir da Srbija zauzima cijelu Bosnu i Hercegovinu, nego bi se Srbiji dopustilo proširenje preko Drine u Bosnu i Hercegovinu, ali samo onoliko koliko dopusti Austro- Ugarska, dobila bi Novi Pazar i širila bi se dalje u pravcu rijeke Lim gdje bi bila granica Srbije i Crne Gore. Ostatak Bosne i Hercegovine anektirala bi Austro-Ugarska. Bugarska, Rumelija i Albanija dobili bi nezavisnost, Tesaliju i Kretu bi anektirala Grčka, Istanbul bi postao slobodan grad sa okolicom, a Rusija bi dobila teritorije koje je imala prije Pariškog mira 1856. godine ekvivalentno sa teritorijalnim širenjem Austro- Ugarske. Njemačka se u ovu krizu nije miješala aktivnije jer je smatrala da nema potrebe trošiti ljudstvo na moguću intervenciju. Bismarck je htio vezati Austro- Ugarsku i Rusiju za Njemačku te je blagonaklono gledao na Austro-Ugarsku ekspanziju na Balkan.⁷⁵

Velike sile su na konferenciji u prosincu 1876. godine predložile sprovođenje reformi u Bosni i Hercegovini i Bugarskoj pod nadzorom vojske europskih sila od 6000 ljudi. Osmansko carstvo je pokušalo donijeti novi Ustav koji je trebao modernizirati Tursku i na temelju povijesnog nacionalnog prava onemogućiti potrebu miješanja europskih sila, ali iako je Ustav izjednačavao sve narode unutar Osmanskog carstva kao jednu naciju, otomansku, on nije dobro primljen kod kršćana a naročito kod muslimana. S druge strane, Porta je odbila novi prijedlog koji je došao od strane europskih sila za uvođenje reformi pod nadzorom europskih sila te se konferencija razila 20. siječnja 1877. godine.⁷⁶

Mir između Srbije i Otomanskog carstva sklopljen je 1. ožujka 1877. godine na osnovu statusa quo. no iako je primirje s Crnom Gorom sklopljeno, Crna Gora je odbila primirje i 10. travnja 1877. godine nastavila rat sa Osmanskim carstvom.⁷⁷

6.3. Ruski ulazak u rat

Kako je konferencija ambasadora pokušala sklopiti primirje Crne Gore i Rusije, demobilizirati Osmansko carstvo i natjerati ga da uvede reforme uz prisutnost europskih velikih sila na njegovom tlu, a Porta je to odbila, uz obećanje da će uvesti reforme, ali bez prisutnosti europskih velikih sila, Rusija je to shvatila kao indirektnu objavu rata. Zbog toga je poslala vojsku u Moldaviju i Armeniju 24. travnja 1877. godine i proglasila taj postupak kao sredstvo izvršenja zaključaka europskih velikih sila. Takav postupak je razbjesnio Veliku Britaniju, ali su oni odlučili zauzeti neutralnost ukoliko Rusija obeća da neće dirati posjede na koje je Velika

⁷⁵Popović, V., Isto, str. 172.

⁷⁶Popović, V., Isto., str. 173.

⁷⁷Matuz, J., Isto, str. 146.

Britanija polagala pravo, a to su bili Sueski kanal i Istanbul. Rusija je izjavila da ih neće dirati te je Velika Britanija zauzela neutralnost u ovom rusko-osmanskom sukobu. Francuska, Italija i Austro-Ugarska su isto izrazile neutralnost što je ohrabrilo Rusiju kao i balkanske zemlje.⁷⁸

Rumunjski knez Karol proglašava neovisnost Rumunjske kao i rat Osmanskom carstvu 13. svibnja 1877. godine. Sada su u ratu protiv Osmanskog Carstva bili Crna Gora, Rusija i Rumunjska, a u prosincu 1877. godine ponovno im se pridružuje i Srbija. Ruska vojska je brzo napredovala te je osvojila sjevernu Bugarsku gdje je zavela svoju upravu. Prodor na jug je išao teže jer se osmanska vojska pod Osman-pašom dobro utvrdila u Plevnu, no nakon što se Rusima pridružila i rumunjska vojska, Pleven je pao nakon petomjesečne opsade 10. prosinca 1877. godine. To je iskoristila Srbija koja je zauzela Piro, Niš i prodrla skroz do Vranja. Crnogorci su zauzeli Nikšić, Bar i Ulcinj, a Rumunji Vidin.⁷⁹

Ruska vojska nastavila je napredovati prema Istanbulu te je osvojila Jedrene (Drinopolje) 22. siječnja 1878. godine na taj način ugrožavajući Istanbul. To se nije svidjelo Velikoj Britaniji koja je zauzela Dardanele spremna na rat sa Rusijom. Rusija je zbog toga u Jedrenima sklopila primirje 31. siječnja 1878. godine sa Osmanskim carstvom. Tim primirjem obuhvaćena je i Rumunjska, Srbija i Crna Gora. Grčka, koja se planirala uključiti u rat o primirju nije bila obaviještena te je objavila rat Osmanskom carstvu i prešla osmansko-grčku granicu 2. veljače 1878. godine. Ipak, čim su saznali za primirje Osmanskog carstva i Rusije su se povukli. Velika Britanija je iskoristila grčki ulazak u rat kako bi branila svoje interese i stala je na stranu Grčke ispred ostalih balkanskih zemalja. Rusi su mislili da Velika Britanija nije ozbiljna u svojim naumima pa su nastavili zauzimati osmanski teritorij približavajući se Istanbulu smatrajući da je jedino za što Velika Britanija mari morski tjesnaci Bospor i Dardaneli. Nakon što je Velika Britanija pokazala drukčije poslavši flotu u Mramorno more pred Istanbul, Rusija je stala sa teritorijalnom ekspanzijom i požurila sklopiti mir u San Stefanu kraj Istanbula 3. ožujka 1878. godine.⁸⁰

⁷⁸Popović, V., Isto, str. 174.

⁷⁹Popović, V., Isto, str. 175.

⁸⁰Treaty of San Stefano: <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-San-Stefano> (27.8.2019.)

7. Mir u San Stefanu i Berlinski kongres

Totalni poraz u ratu sa Rusijom i ruske trupe pred Istanbulom značile su da se Osmansko carstvo moralo pod hitno sporazumjeti sa Rusijom, a mir u San Stefanu imao je katastrofalne odredbe za samo Osmansko carstvo, budući da je značio za Osmansko carstvo gubitak svih europskih posjeda.⁸¹

Mirovnim ugovorom u San Stefanu Crna Gora je dobila nezavisnost i teritorijalno proširenje gradovima Nikšićem, Gackom, Spužem, Podgoricom, Žabljakom i Barom. Srbija je prije sklapanja mirovnog ugovora, izvijestila Ruse o svojim zahtjevima. Srbija je tražila Vidin, Staru Srbiju, Kosovski Vilajet te gotovo cijelu Makedoniju sa Solunom i primorjem kao i zapadne dijelove Bugarske. Rusi za takvo što nisu htjeli ni čuti te je Srbija neznatno proširena prema Novom Pazaru i Mitrovici na Kosovu, ali bez pripojenja tih gradova te je dobila Mali Zvornik na Drini i sjeverni dio Niškog sandžaka sa gradom Nišom.⁸²

S druge strane, Bugarska kao ruski igrač je dobila nezavisnost kao i veliko teritorijalno proširenje. Bugarska je uz neovisnost dobila i Istočnu Rumeliju južno od planine Balkan do Jedrena, veći dio Makedonije s lukom Kavalom sve do Soluna i Ohridskog jezera te je dobila i područja koja su Srbi osvojili: Pirot i Vranje. Na taj način je stvorena Velika Bugarska od Dunava do Jedrena i luke Burgasa te je njenim stvaranjem Rusija uklonila sve zapreke za budući pohod na Istanbul. Osmansko carstvo je prisiljeno i na plaćanje velike ratne odštete koja je zamijenjena za veliki dio Besarabije koja je Rusiji oduzeta 1856. godine Pariškim mirovnim ugovorom te ruskim teritorijalnim dobicima na Kavkazu i u Armeniji. Za Bosnu i Hercegovinu je predviđena autonomija pod nadzorom Rusije i Austro-Ugarske. Srpska vlada burno je prosvjedovala protiv ovakvog mirovnog ugovora, pa im je s ruske strane odgovoreno da prvo idu ruski interesi, zatim bugarski pa tek srpski interesi. Sanstefanski mirovni ugovor izazvao je velike proteste i Velike Britanije, Austro-Ugarske, Rumunjske i Grčke.⁸³

Velika Britanija je smatrala da su joj ugroženi interesi u polju trgovine, a bojala se i porasta ruskog utjecaja na Bliskom istoku. Austro-Ugarska je smatrala da su njeni interesi na Balkanu u

⁸¹Matuz, J., Isto, str. 144.

⁸²Popović, V., Isto, str. 175.

⁸³Popović, V., Isto, str. 176.

potpunosti u opasnosti i bojala se da će Rusija obrazovati neku južnoslavensku državu koja će spriječiti njeno širenje na Balkan.⁸⁴

Ovakva zamršena situacija prijetila je izbijanjem velikog europskog rata, no kako bi smirio situaciju, njemački državni kancelar Otto Von Bismarck napušta politiku neutralnosti i uključuje se kao „Poštenu posrednik“ kako bi se pronašlo rješenje jer je smatralo da bi veliki europski rat u tom trenutku značajno našao Njemačkoj i njenim interesima. Bismarckov cilj je bilo održanje postojećih posjeda, a ne teritorijalna ekspanzija Njemačkog carstva. No, on je na sav mogući način pokušao poduprijeti Austro- Ugarsku pri širenju na Balkan.⁸⁵

Europske sile su sazvale kongres u Berlinu gdje se trebao revidirati Sanstefanski mir . Kongresu je prethodilo nekoliko tajnih dogovora. Prvo se Rusija sporazumjela sa Velikom Britanijom 30. svibnja 1878. godine o osnovnim linijama revizije, a zatim je 4. lipnja došlo do tajnog sporazuma Velike Britanije i Osmanskog carstva kojim se Velika Britanija obvezala braniti osmanske posjede u Aziji. No, za naknadu je otok Cipar morao biti ustupljen Velikoj Britaniji. Diplomatska situacija na Berlinskom kongresu bila je takva da se glavna borba vodila između Engleske i Austrije (s potporom Njemačke) protiv Rusije s druge strane. Glavne odredbe su brzo usuglašene, ali su problem su radile određene sitnice kao što su granice Bugarske, grčki i srpski teritorijalni dobici. Na Kongresu su bili zastupljeni samo pripadnici velikih europskih sila i Osmansko carstvo. Velika Britanija je htjela da Grčka bude prisutna, da još jače zastupa britanske uvjete, no to je odbijeno. Francuska je bila jako povučena, kao i Italija, a Rusija se ponašala bugarofilski dok je Austrija bila nastrojena za širenje na Bosnu i Hercegovinu ugrožavajući srpske interese. Ipak kongres je za mjesec dana (13.6.1878.-13.7.1878.) usuglasio uvjete i Berlinski mir je donesen 13. srpnja 1878. godine.⁸⁶

Na temelju odredbi Berlinskog mira Velika Bugarska (vazal Rusije) ostala je bez Makedonije i bez područja blizu Istanbula koja su vraćena Osmanlijama te je podijeljena na 2 dijela. Područje nekadašnjeg Dunavskog vilajeta postalo je kneževina Bugarska pod knezom Ferdinandom I. iz dinastije Sachsen- Coburg. Bugarska je imala široku autonomiju i osmanska vojska tu nije smjela biti prisutna a jedina poveznica sa sultanom bilo joj je plaćanje godišnjeg danka. Južno Jugoistočno bugarsko područje pretvoreno je u Istočnu Rumeliju, pod sultanovom vojnom i

⁸⁴Matuz, J., Isto, str. 146.

⁸⁵Matuz, J., Isto, str. 147.

⁸⁶Popović, V., Isto, str. 177.

političkom vlašću, ali guverner istočne Rumelije kojeg je birala Porta svakih 5 godina morao je biti kršćanin. Makedonija je ostala pod osmanskom vlašću.⁸⁷

Iako je Bosna i Hercegovina formalno ostala pod osmanskom vlašću zajedno sa novopazarskim područjem, administrativnu upravu je trebala sprovesti Austro-Ugarska koja je izvršila okupaciju Bosne i Hercegovine. Rumunjska, Srbija i Crna Gora su dobile potpunu neovisnost od Osmanskog carstva. Crna Gora se proširila na Bar i priobalje, ali joj je zabranjeno posjedovanje mornarice kako ne bi ugrozila Austro-Ugarske interese. Rumunjska je vratila Rusiji Besarabiju i lijevu obalu delte Dunava, a dobila je Dobruđu kao naknadu. Sve utvrde na Dunavu su morale biti porušene radi slobodne plovidbe rijekom. Rusija se proširila na Kavkazu i u Armeniji, a Armenci u istočnoj Anatoliji su dobili autonomiju. Plovidba tjesnacima Bospor i Dardaneli zabranjena je ponovno za vojne brodove. Grčki zahtjevi bili su veliki i tražili su Albaniju, Epir, Tesaliju i Kretu, no unatoč podršci Velike Britanije, Italije i Francuske, oni su odbijeni te je Grčka dobila Tesaliju i južne dijelove Epira. Italija je bila nezadovoljna jer se nadala određenom teritorijalnom širenju, a Velika Britanija je bila zadovoljna jer je pripojenjem Cipra mogla kontrolirati Siriju, Malu Aziju i Egipat. Austro-Ugarska okupacija Bosne i Hercegovine značilo je da je ona postala nova balkanska sila. Berlinski kongres promijenio je odnose europskih sila. Austro-Ugarska i Njemačka postale su sve bliže, a Rusija nezadovoljna odredbama Kongresa počela je odmicati se od njih i približavati prema Francuskoj. Iako je djelovalo da je ravnoteža na Balkanu uspostavljena, pitanje Rumelije i Makedonije koje su se isto htjele osloboditi Osmanlija ostalo je otvoreno. Srpsko razočaranje Austro-Ugarskom okupacijom Bosne i Hercegovine i odredbama koje se odnose na nju dovesti će do jačanja srpskih nacionalističkih pokreta u Bosni i Hercegovini. U ovakvom stanju bilo je jasno da Berlinski kongres iako je privremeno riješio krizu, zapravo ju je produbio.⁸⁸

⁸⁷Skupina autora (2), Isto, str. 26.

⁸⁸Skupina autora (2), Isto, str. 27.

8. Zaključak

Osmansko carstvo nekada je bilo najveća europska sila. Europske zemlje su ih se bojale i poduzimani su i križarski pogodi kao 1396. i 1444. godine kako bi se zaustavilo njihovo širenje na europski kontinent. Ipak, tradicionalizam i konzervativnost vladajućih krugova u Osmanskom carstvu gurnuti će Osmansko carstvo prema njegovoj propasti, a temeljan razlog za to je bila nedovoljna modernizacija i nesklonost promjenama. Kada se tek pojavilo i počelo širiti, Osmansko carstvo je bilo ispred svoga vremena, no sve do početaka krize u 19. stoljeću ono se nije nimalo promijenilo i ostajalo je vjerno starim i tradicionalnim načinima ratovanja, u potpunosti zanemarujući uznapredovale promjene u svim poljima društva, od vojske do zakonodavstva koji su bili prisutni u razvijenim europskim državama. Zbog toga je počelo propadati i njegov međunarodni utjecaj je toliko oslabio da je postalo u 19. i početkom 20. stoljeća žrtva igrokaza europskih sila koje su s njime radile što su htjele. Promjene su došle jednostavno prekasno i kada su došle one nisu učinkovito sprovedene. Opravdava li to konstantno miješanje europskih sila u unutrašnje poslove Osmanskog carstva? Smatram da definitivno ne opravdava, ali situacija je bila takva da oslabjelo carstvo koje se sastojalo od velikog broja nacija koje su živjele unutar njegovih granica jednostavno je bilo neodrživo. Europske sile su samo iskorištavale ponuđeno, znajući da Osmansko carstvo je nemoćno da im se suprotstavi. Osmansko carstvo s obzirom na vanjsku politiku europskih sila prema njemu je bilo kao kolonija europskih sila koje su potiskivale osmansku trgovinu svojim proizvodima i u potpunosti dirigirale put kojim ono treba ići. Pokušaji da se ono suprotstavi su završavali krvavim ratovima i brojnim žrtvama. Ravnoteža je jednostavno bila neodrživa zbog previše sukobljenih interesa i svijet je neminovno klizio prema velikom globalnom sukobu, koji će i izbiti 1914. godine kao 1. svjetski rat.

Literatura

1. Biagini, Antonello, *Povijest Moderne Turske*, Srednja Europa, Zagreb, 2012.
2. Embleton, G.A., *The Crimean War 1853 – 1856*, Almark Publishing, London, 1975.
3. Figes, Orlando, *Crimea: The Last Crusade*. Allen Lane, London, 2010.
4. Jelavich, Barbara, *History of the Balkans Eighteenth and Nineteenth century*, vol.1, Cambridge University Press, New York, 1983.
5. Matuz, Josef, *Osmansko Carstvo*, Školska Knjiga, Zagreb, 1992.
6. Popović, Vasilij, *Istočno pitanje- Istorijski pregled borbe oko opstanka Osmanlijske carevine u Levantu i na Balkanu*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, 1965.
7. Royle, Trevor, *Crimea: The Great Crimean War, 1854–1856*, Palgrave Macmillan, London, 2000.
8. Skupina autora (1), *Povijest 14- Industrijalizacija i nacionalne revolucije (1848.- 1871.)*, Europapress Holding, Zagreb, 2008.
9. Skupina autora (2), *Povijest 16- Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936.)* Europapress Holding, Zagreb, 2008.
10. Stavrianos, L.S., *The Balkans since 1453*, Rinehart, New York, 1958.

Elektronski izvori:

Behind the headlines: Who are Crimean Tatars:

<https://www.nationalgeographic.com/news/2014/3/140314-crimea-tatars-referendum-russia-muslim-ethnic-history-culture/> (23.8.2019.)

Crimean War- <https://www.britannica.com/event/Crimean-War> (23.8.2019.)

Eastern Question- <https://www.britannica.com/event/Eastern-Question> (24.8.2019.)

Mahmud II- <https://www.britannica.com/biography/Mahmud-II-Ottoman-sultan> (20.8.2019.)

Muhammad Ali, Pasha and Viceroy of Egypt-

<https://www.britannica.com/biography/Muhammad-Ali-pasha-and-viceoy-of-Egypt>
(20.8.2019.)

Seven weeks war- <https://www.britannica.com/event/Seven-Weeks-War> (25.8.2019.)

Treaties of Tilsit- <https://www.britannica.com/topic/Treaties-of-Tilsit> (15.8.2019.)

Treaty of San Stefano: <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-San-Stefano> (27.8.2019.)